

N:o 226.

Af herr **A. Hedin**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan om utredning angående fångarbetets lämpligaste anordning.

Angående fångarbetets nödvändighet torde numera knappast någon meningsskiljaktighet råda, om man än icke synes vara lika ense om den relativa betydelse, som tillkommer hvart och ett af de flere viktiga skälen för det tvungna arbetet i straffanstalterna. Säkerligen är det ej likgiltigt, hur rangskalan för dessa olika skäl bestämmes, emedan anordningen af fängelsearbetet deraf kan komma att väsentligen påverkas, och emedan af det system, som i sådant hänseende antages, arbetets moraliskt uppfostrande verkan på förbrytaren äfvensom möjligheten för den frigifnes hederliga utkomst kunna blifva i betydlig mån beroende. Men den hufvudsaken får väl betraktas såsom afgjord, att man hvarken å ena sidan anser straffets allvar kräfva, att frihetsförlusten förenas med sysslolöshetens tortyr, eller å andra sidan sätter samhällets pligt mot dem, som förbrutit sig mot dess lagar, så lågt, att de olägenheter, hvilka det fria arbetet kan röna af täflan med fängelsearbetet, skulle få hindra anlitaandet af den moderna fångvårdens förnämsta hjälpmedel — det väl anordnade arbetet — eller ens förringa den goda inflytelse, som deraf kan påräknas.

De klagomål från frie arbetares sida, som föranledt denna min framställning, afse ej heller, att det ändamål, som genom fängelsearbetet bör eftersträfvast för fångarnes eget bästa och till hela samhällets fördel, skulle *uppoftas* för undanrödjande af en besvärande konkurrens med det fria arbetet. Hvad man anser sig kunna närmast ifrågasätta

är en undersökning, huru vida ej fängelsearbetet och afsättningen af dess alster må kunna så inrättas, att olägenheterna af nämnda konkurrens väsentligen afhjelpas, utan att derigenom fångvårdens uppgift, att genom arbetet moraliskt förbättra och till yrkesduglighet dana fången, lider afbräck. Man förbiser ej, att frågan är i hög grad vansklig — erfarenheten äfven från andra länder vittnar allt för tydligt derom — men den omständigheten, att de klagande ej kunna erbjuda en färdig, fullständig lösning af svårigheterna, läser ej böra föranleda att en önskan om en omfattande undersökning afvisas, då olägenheterna i flere fall äro ostridiga och betydande, och då ärendet veterligen icke hittills i vårt land varit föremål för någon sådan mångsidigare utredning, som dess vikt synes påkalla. Man betviflar icke heller fångvårdsstyrelsens intresse för saken, man gör det så mycket mindre, som ojäfviga vittnesbörd derom föreligga; men ärendet är af den beskaffenhet, att en fullständigare belysning deraf antages kräfva medverkan såväl af andra offentliga myndigheter — i egenskap af arbetsgifvare åt fångvården — som af enskilde, särskildt arbetare och arbetsgifvare, hvilka haft anledning att från olika synpunkter förvärfva insigt i hvad dit hörer. Den officiella statistiken erbjuder icke tillräckliga bidrag till kännedom om detta ämne.

Man har stundom trott sig kunna ådagalägga, att den fria industriens klagomål varit fullkomligt obehöriga, i det man velat påvisa, att fångarbetet utgör en allt för ringa procent af ett lands industriella produktion, för att kunna utöfva nämnvärd inverkan å priserna (t. ex. *Falkner: die Arbeit in den Gefängnissen, Jena 1888*). Detta resonnement är dock påtagligen felaktigt. Fångarbetet konkurrerar ju icke med den fria industriella produktionen *i dess helhet*, i förhållande till hvilken det kan sägas vara obetydligt, utan med *vissa grenar* deraf, i förhållande till hvilka den tillverkning, som var ringa, då den jemfördes med industriens totalproduktion, kan befinnas ganska betydlig. Ytterligare torde det väl ofta vara fallet, att fångarbetet icke konkurrerar å dessa industrigrenars *hela afsättningsområde*, så att de hvar och en med hela sin samfälda styrka hafva att bestå denna täflan, utan konkurrerar å *vissa orter* och med vissa afsättningstillfällen i sigte, så att det blifver ej en viss fri industri i dess helhet, utan blott en del af dess utöfvare, som få uthärda en ojemn kamp.

Den anmärkningen att — såsom man sagt — fångarbetet »icke ökar massan af de på den stora allmänna arbetsmarknaden konkurrerande krafterna», träffar således icke de af den fria industriens arbetare yttrade klagomålen, sådana som dessa i sjelfva verket blifvit uttryckta och

motiverade. Det är vidare tydligt, när entreprenadsystemet begagnas, att upplåtandet åt enskilde af fångarnes arbetsskyldighet ej åt alla arbetsgivare inom det fack, som är i fråga, erbjuder enahanda möjlighet att begagna sig af den utbudna arbetskraften; sakens natur medför, att entreprenaden får karakteren af ett slags monopol å billig arbetskraft, som kan leda till yrkesbröders ruin och arbetslöshet för deras arbetare. Det har också anmärkts att, om i fängelserna företrädesvis sådana arbeten förekomma, i hvilka inom den fria produktionen den lilla industrien redan har en vansklighet att bestå med storindustrien, det blifver *den förra*, som får en ytterligare och svår konkurrent i fängelsearbetet, enär det i fängelserna är omöjligt eller med mycket stora olägenheter förenadt att inrätta arbetet såsom storindustri med dyra mekaniska anläggningar och hjälpmedel.

För att såsom alldeles oberättigade tillbakavisa de fria arbetarnes uttalade bekymmer öfver konkurrens med fängelsearbetet, hafva stundom anlitats sofismer så grofva, att det är svårt att förstå, huru de kunnat vara allvarligt menade. Så har det yttrats, att, om alla straffarbetsfångar vore flitiga och skickliga fria arbetare, samhället skulle glädjas deråt, och ingen klagan öfver konkurrens deraf orsakas — att ju likaledes ingen har något att anmärka mot konkurrensen med de frigifne — att det är själfklart, att fångarne »icke göra annat än fortsätta den konkurrens, som de utöfvade medan de voro fria». De två först nämnda anmärkningarna äro naturligtvis lika sanna som för frågan betydelselösa, enär det är uppenbart, att i de två förstnämnda fallen är fråga om arbete, som eger rum under samma förhållanden som allt annat fritt arbete och således ej medför de *olika* konkurrensvilkor, som just äro klagomålets grund. Den sistnämnda anmärkningen åter är fullständigt oriktig: ett fängelsearbete, hvars alster säljas till ett pris, som understiger det lägsta möjliga priset för det fria arbetets alster, kan ej rimligen sägas vara blott en fortsättning af *den* konkurrens, som fångarne förut utöfvat såsom frie arbetare.

När det blifvit sagdt, att genom fängelsearbetets »upphörande» samhället i dess helhet skulle genom ökad fångvårdskostnad förlora hvad enskild möjligen vunne, så är detta ett svar på sidan om frågan, då ju det industriella fångarbetets upphörande icke af någon förståndig människa ifrågasättes. Om anmärkningen i stället finge den formen — hvarigenom den blefve mera svar på tal — att, derest i det fria arbetets intresse fängelsearbetet så inrättades, att vinsten deraf minskades, detta skulle hafva till följd ökad statsutgift, så är detta utan tvifvel sant. Men att statsutgiften höjes, det är dock något annat, än att

en del af yrkesutöfvarne inom vissa industrier få med sin förlust bespara samhället i dess helhet en tillökning i fängvårdskostnad — hvilket ju icke är den rätta solidariteten mellan samhällets alla medlemmar.

Emellertid inträffar att de, som förnekat giltigheten af den fria industriens klagomål och bemött dessa med svar på sidan om saken, oförvarandes medgifva rättigheten af påståenden, som de förut bestridit eller låtsat icke höra. Man börjar t. ex. med att förneka, att fängarbetet försvårar konkurrensen, men slutar med att yrka att, om fängvården drifver arbetet för egen räkning, den bör eftersträfvat samma pris för sina artiklar, som den fria industrien fordrar, samt att, om entreprenadssystemet anlitas, låta betala sig »tillnärmelsevis samma aflöning, som vanligen består för liknande arbeten åt fria arbetare i samma nejd», ja man råkar att erkänna, att fängelsearbetet kan åstadkomma en »mycket känbar konkurrens med traktens fria arbetare och framkalla dessas berättigade förbittring!» Jag hänvisar för öfrigt till åtskilliga afhandlingar och redogörelser i *Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen*.

Den svenska fängvårdsstyrelsen deremot har i ett till Kongl. Maj:t år 1886 afgifvet utlåtande (tryckt i »Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fängvården» s. 376), långt ifrån att förneka klagomålets faktiska grund eller kringgå frågan sådan den rätteligen lyder, utan tvekan erkänt för ostridigt, att, i samma mån fängelsearbetet inrättas på ett sätt, som motsvarar dess ytterst viktiga ändamål, »en mer eller mindre känbar konkurrens med det fria arbetet måste från fängelsernas sida uppstå». Ett sådant uttalande erbjuder en helt annan och bättre grundval för en utredning om hvad göras kan för minskande af olägenheterna än de förut anförda opinioner, som förneka detta faktum. Derfor, och ehuru styrelsen till detta uttalande tillade, att konkurrens »icke heller kan undgås», är det ej tvifvelaktigt, att den gerna skall lyssna till anförda besvär och icke förmå att begagna sig af de bidrag till lösningen af frågan om begränsande af de öfverklagade olägenheterna, som genom en mångsidig belysning, med anlåtande bland annat af upplysningar från de intresserade fria yrkena, kunna vinnas. Äfven en bland de utländske fackmän, som temligen förnämt affärdat »villfarelserna» angående fängarbetets förhållande till det fria arbetet, nemligen d:r von Jagemann — i hans och von Holtendorffs »Handbuch des Gefängniswesens», andra delen s. 254 — medgifver, att »klagomål från den fria industrien i enskilda fall måste sorgfälligt undersökas och, om de äro grundade, åtminstone för framtiden afhjelpas».

De offentligt framburna klagomålen torde hittills i ytterst ringa

grad hafva kastat ljus öfver möjligheter och sätt att afhjelpa eller lindra svårigheterna, och näppeligen är detta ljus att förvänta annorledes än medelst en grundlig diskussion af frågan mellan fångvårdens fackmän och de af konkurrensen med fångarbetet besvärade industriernas målsmän. Den skall göra gagn redan genom undanrödjande af origtiga och öfverdrifna föreställningar, der sådana äro gängse, om olägenheterna. Den skall ådagalägga, att svårigheterna ej lösas genom den eller den enkla formeln, såsom att fångarbete må bedrivas blott för det offentligas räkning: den erfarenhet, man gjort i ett land, hvars fångvård varit föremål för stora loford, att t. ex. de som i fängelset sysselsatts med att tillverka kläder eller skodon åt armén ej efter frigifvandet finna användning för sin arbetsduglighet, emedan de ej lärt handverket efter de allmänt brukliga fordringarna, utan efter de för härens olika vapenslag gällande typer, är måhända tillgänglig äfven å andra yrken än skrädveri och skomakeri. Och att äfven mera positiva resultat, der särskildt behjertansvärda »enskilda fall» förekomme, skulle uppnås genom samverkan af de mångsidigare insigter, som i en på förut antydda sätt bildad komité blefve representerad, bör åtminstone ej på förhand hållas för oantagligt.

Den omständigheten, att Kongl. Maj:t vid åtskilliga tillfällen — 1857, 1858, 1868, 1883, 1886 och 1887 — lemnat utan afseende anförda klagomål öfver intrång i handverkerierna, synes så mycket mindre böra afhålla Riksdagen från att uttala sig för en mera omfattande undersökning än den, hvartill vissa speciella fall antagligen gifvit anledning, som just från behandlingen af frågan i hela dess vidd den rätta belysningen af de särskilda fallen kan komma, medan åter den isolerade betraktelsen af det enskilda fallet kan förrycka uppfattningen af frågan i dess helhet. Det synes t. ex. påtagligt, att en uttömmande behandling af frågan om entreprenadsystemet skulle lända till det största gagn.

Icke uteslutande, men närmast motiveras denna önskan om en omfattande utredning af de klagomål och bekymmer, som uttalats af korgmakeriarbetare i hufvudstaden. Denna kasus synes nuig utgöra ett exempel uppå hvad ofvan anmärkts, att fångarbetets konkurrens kan blifva outhärdlig, när den verkar *lokalt*, på *en del* af en fri industris arbetare och arbetsgifvare; och den synes tillika visa, att åtminstone i vissa fall entreprenadsystemet — som af åtskilliga fångvårdens fackmän helt och hållet utdömes — måste erkännas vara förkastligt.

Utän tvifvel förhåller det sig så, att man ej får af en jemförelse mellan den arbetslön, som utgår inom den fria industrien, och den som erlægges till fångvården, utan vidare draga en fullt afgörande slutsats,

enär hänsyn också ofta får tagas till andra omständigheter, såsom att entreprenören har att utbilda den till honom öfverlätna fångpersonalen till yrkesskicklighet, och att fångarbetets alster ej alltid uppnå den goda beskaffenhet, och därför ej heller på längd torde medgifva samma försäljningspris som det fria yrkesarbetets alster. Men detta hindrar dock ej, att ett monopol i en arbetsgifvares hand å mycket billig arbetskraft kan förstöra existensvilkoren för den del af ett yrkes arbetsgifvare och arbetare, som hafva att uthärda konkurrensen med ett monopol, som måhända skulle vara mindre skadligt, om det vore en någorlunda betydlig industri i dess helhet, och ej företrädesvis dess utöfvare å en viss ort, som finge uppbära olägenheterna.

Då de alltför knapphändiga meddelandena i fångvårdsstatistiken ej lemna tillfälle till ett närmare studium af ett sådant fall som det nu nämnda, torde bilagda afskrift af ett kontrakt mellan fångvårdsstyrelsen och en korgfabrikör i hufvudstaden kunna tjena till någon upplysning i ämnet.

Det synes mig kunna ifrågasättas, om för den utredning, jag går att föreslå, möjligen en annan form, än den sedvanliga komité-formen, vore passande. Man kunde tänka sig, att den lämpligen skulle ega rum medelst *konferenser*, i hvilka visserligen ett antal arbetare och arbetsgifvare inom yrken, som af konkurrensen med fångarbetet beröras, från början till slut deltog, men till hvilka derjemte för särskilda frågor arbetare och arbetsgifvare inom ett visst yrke inkallades att deltaga i öfverläggningarna, och andra för att upplysningsvis höras — ungefär så som i den tyska arbetarestatistiska kommissionen. Äfvenså torde anordningen af undersökningen, derest Kongl. Maj:t på framställning från Riksdagen skulle vilja om dess anställande besluta, tjenligen kunna uppdragas åt fångvårdsstyrelsen enligt vissa af Kongl. Maj:t angifna bestämmelser. Härom torde emellertid ej vara nödigt att Riksdagen i detalj uttalar sig.

Jag har därför den äran att föreslå,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta anställa en utredning af frågan om fångarbetets lämpligaste anordning, med hänsyn till såväl dess ändamål i och för fångvården som dess konkurrens med det fria arbetet, och att dervid äfven upplysningar från arbetare och arbetsgifvare i de af denna konkurrens berörda yrken

måtte i så stor omfattning som möjligt inhemtas under samråd med målsmän för fångvården.

Stockholm den 6 mars 1896.

A. Hedin.

Afskrift.

Bilaga.

Emellan kongl. fångvårdsstyrelsen å ena samt korgfabrikören S. F. Wahlström å andra sidan är afslutadt följande

Kontrakt.

§ 1.

S. F. Wahlström förbinder sig att vid centralfängelset å Långholmen sysselsätta ett antal af minst 40 och högst 75 fångar, dels cellfångar och dels i gemensamhet förvarade, med tillverkning af korgmakeriarbeten och barnvagnsdelar.

§ 2.

Entreprenören bekostar arbetslokalens uppvärmning och belysning samt har att, om och när arbetet för hans räkning upphör, återlemna lokalen i det skick, hvori densamma vid upplåtandet befans.

§ 3.

För arbetets bedrivande eger entreprenören antaga och aflöna två verkmästare, en för cellfångarne och en för gemensamhetsfångarne, hvilka båda verkmästare skola ega lika rätt till åttlydnad af fångarne samt vara underkastade samma skyldigheter som extra underbefäl vid fängelset; så att om dylik verkmästare beträdes med att oloffigen gå fångarne till handa eller eljest bryter mot gällande ordningsföreskrifter, han genast, på fängelsedirektörens tillsägelse, skall från befattningen skiljas.

§ 4.

För de i entreprenörens arbete sysselsatte fångar utgår ersättning till fängelset med 25 öre för cellfånge och 35 öre för gemensamhetsfånge per dag, dock att dagsverksafgiften för cellfånge, som varit i entreprenörens arbete nio månaders tid, ökas till 35 öre; hvarjemte till fångarne utbetalas arbetspremier i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts nådiga reglemente den 24 oktober 1890 samt de närmare grunder direktören vid fängelset eger fastställa.

§ 5.

Öfvan omförmälda dagsverksafgifter och arbetspremier inbetalas till fängelsets kassa för hvarje månad, senast åtta dagar efter månadens slut.

§ 6.

I händelse entreprenören vill upphöra med sin tillverkning vid fängelset, eger han öfverlåta detta kontrakt på annan af kongl. fängvårdsstyrelsen godkänd person.

§ 7.

Skulle entreprenören brista i kontraktets fullgörande, eger kongl. fängvårdsstyrelsen att såsom säkerhet för dagsverks- och premiebetalningen qvarhålla alla i följd af samma kontrakt vid fängelset befintliga tillverkningar, arbetsmaterialier, maskiner och verktyg; hvarjemte på kongl. styrelsens afgörande må bero, huruvida kontraktet skall anses vara genom det uraktlåtna fullgörandet af entreprenören genast förverkadt.

§ 8.

Detta kontrakt skall vara gällande intill dess ett år förflutit från det uppsägning deraf å någondera sidan skett.

Stockholm den 16 september 1892.

J. H. Nilsson.

Sigfrid Wieselgren.

N. Sandell.

Viktor Almqvist.

Med omstående kontrakt förklarar jag mig nöjd.

Stockholm den 30 september 1892.

S. F. Wahlström.

Herr fabrikör S. F. Wahlströms egenhändiga namnteckning bevittna:

P. Bring.

C. F. Eklund.

Vidimeras af:

J. H. Nilsson.

Carl Lindahl.

Kamererare i kongl. fängvårdsstyrelsen.

Amanuens i kongl. fängvårdsstyrelsen.

Afskrift.

Till direktören vid centralfängelset å Långholmen.

Under förmälan att, då det för erhållande af sysselsättning för det stora antal cellfångar, som nu funnes vid fängelset och allt mer ökades, blefve nödvändigt, att antingen nuvarande arbetsgifvare ökade det af dem kontraherade antal fångar, eller ock att nya arbetsentreprenörer antoges, hvilket senare alternativ dock icke vore att tillråda, enär detta skulle föranleda, att ett större antal privata verkmästare skulle hafva tillträde till fängelset, I med korgfabrikören S. F. Wahlström träffat öfverenskommelse om sysselsättande af ett större antal fångar än honom enligt det med kongl. fängvårdsstyrelsen den 16 september 1892 ingångna kontrakt åläge, hafven I med skrifvelse den 17 dennes öfverlemnadt och förordadt en af Wahlström gjord ansökning, att det i § 1 af berörda, eder skrifvelse bifogade kontrakt, bestämda antal af 40 högst 75 fångar, som Wahlström vore pliktig sysselsätta, måtte fastslås till minst 75 och högst 125 fångar; och har kongl. styrelsen funnit skäligt att till denna Wahlströms ansökning lemna bifall, varande kontraktet, försedt med vederbörlig påskrift om ifrågasvarande ändring, härhos återstaldt.

Stockholm den 20 juli 1894.

Sigfrid Wieselgren.

C. Gerle.

J. H. Nilsson.

A. Lundqvist.

Vidimeras:

J. H. Nilsson.

Carl Lindahl.